

مطبوعاتی پارس

لندن، ۶۶۴۱۸۵۹۳-۳۶۹۷۱-۸۸
۰۹۱۲-۳۴۹۲۰۸۰

مدرس طباطبائی

مدرسه آستانہ مقدسه (فیضیہ) :

بنای این مدرسه را - که در شمال صحن کهنه آستانہ مقدسه حضرت
معصومه واقع گردیده - باسناد و اتکاء کتیبہ ایوان جنوبی آن بشاه طهماسب
صفوی نسبت میدهند . کتیبہ من بود چنین است :

قد اتفق بناء هذه العمارة الشريفة والعتبة السنية والسدة
العلية الفاطمية في زمان دولة سلطان اعظم السلاطين برهان
اكارم خلف الخواقين خليفة الانبياء والمرسلين والائمة
الطاهرين المعصومين مشيد مباني الشريعة المصطفوية
مؤسس اساس الملة المرتضوية رافع الوية العدل والاحسان
السلطان بن السلطان بن السلطان ابوالمظفر شاه طهماسب
بهادر خان ايدالله بالنصر والتأييد سلطنته وشوكته وبالخلود
والتأييد لازال الدهر مساعداً له في اقامة عماد الدين والقرآن -
المبين موافقاً لما يرام من زمانه الشريف في اعلام معالم الشرع

المتین بمحمد و آله اجمعین بسعاية نقاوة اکابر السادات
والتقیاء الاشراف الامیر شرف الدین تاج الشرف الموسوی
فی سنة ۹۳۹

با دقت در جملات نخستین کتیبه و با در نظر گرفتن وضع و موقعیت و کیفیت بنای ایوان مزبور ، هیچ گونه تردیدی باقی نمی ماند که این ایوان ، سر در ورودی صحن عتیق بوده ، و عبارات کتیبه ناظر بینای همین سر در و تاریخ ۹۳۹ سال بنای آن میباشد .

چنین نظر می رسد که این مدرسه همان مدرسه ایست که شیخ عبدالجلیل رازی در کتاب شریف النقص نام برده (۱) نهایت آن که در دوره های بعد تغییراتی یافته ، و تجدید بنا گردیده است . قویا احتمال می رود که در حین بنای سر در ورودی صحن عتیق نیز مرمت یا تجدید و توسعه یافته باشد .

نام این مدرسه تا اواخر قرن یازدهم « مدرسه آستانه » بوده ، و بهمین نام در اسناد باز مانده از قرن مزبور - و از جمله در وقف نامه کتاب هائی که شاه عباس در سال ۱۳۰۷ بر مدرسه مورد بحث وقف نموده است - ذکر گردیده . از باب مثال در صفحه اول يك نسخه از روض الجنان (تفسیر ابوالفتوح رازی) که در کتاب خانه مدرسه فیضیه موجود است ، و در جلد اول فهرست کتاب خانه مزبور (بشماره ۱۲۳) شناسانده شده ، چنین آمده است :

« بتاریخ غرة شهر ذیقعدة الحرام سنه ۱۰۳۷ وقف نمود این کتابدا با يك صد و نه کتاب دیگر کلب آستانه علی بن ابی طالب علیه السلام عباسی الصفوی الحسینی بر روضه مقدسه منوره عرش درجه فاطمیه کاظمیه موسویه علی مشرفها الف التحیته و بر مدرسه آستانه مزبوره واقعه در دارالمؤمنین قم که طلبه آنجا از آن منتفع شوند . مشروط باین که از روضه

۱ - باین وسیله آنچه در این زمینه در قسمت اول این بحث آمده بود

تصحیح میگردد .

مقدسه مذکوره و مدرسه مزبوره بیرون نبرند و هر کس بیرون برد در خون حضرت ابی عبدالله الحسین شریک بوده باشد فمن بدله بمد ما سمعه فانه آثم قلبه ، (۱) از اواخر قرن مزبور نام این مدرسه - ظاهراً بمناسبت تدریس مرحوم ملامحسن فیض کاشانی (۲) در آن - فیضیه تغییر یافت . در آخر نسخه ای از مفاتیح الشرائع فیض که در کتابخانه حضرت عبدالعظیم حسنی در ری وجود دارد ، دیده می شود که کاتب نسخه « مسیب بن میرسنی حسینی » آنرا در آدینه ۲۵ محرم ۱۰۹۰ در مدرسه فیضیه قم بیابان برده است (۳) . نسخه ای نیز از مختصر کتاب النفس ابن سینا در کتاب خانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است که در ظهر جمعه ۱۰ شوال ۱۰۹۴ در مدرسه فیضیه فاطمیه قم نگاشته شده (۴) . همچنین در نسخه ای از شمع یقین میرزا حسن لاهیجی که در جمادی الاولی ۱۱۲۰ در قم نوشته شده ، از این مدرسه بهمین نام یاد گردیده است (۵)

در قرن یازدهم گروهی از دانشمندان بزرگ آن دوره - که هر یک مدتی در قم اقامت داشته اند - در این مدرسه تدریس می نموده اند . شیخ بهاء الدین عاملی (۶) ؛ سلطان العلماء (۷) ، قاضی سعید قمی (۸) و ملا عبدالرزاق لاهیجی (۹) ملا محسن فیض و گروهی دیگر از آن جمله اند .

- ۱ - فهرست کتابخانه مبارکه مدرسه فیضیه قم . جلد اول . ص ۵۶ .
- ۲ - مرحوم فیض مدتی در قم اقامت داشته . و شاه عباس دوم در قم پشت سر او نماز گزارده است - عباس نامه میرزا محمد طاهر و حمید قزوینی ص ۱۸۶ .
- ۳ - نشریه کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران درباره نسخه های خطی . ص ۸۲ جلد سوم .
- ۴ - فهرست کتابهای اهدائی مشکوة . جلد سوم - بخش اول . ص ۳۸۹ .
- ۵ - فهرست کتابخانه مبارکه مدرسه فیضیه . جلد اول . ص ۳۶۷ .
- ۶ - فهرست کتابهای اهدائی مشکوة . جلد سوم - بخش سوم . ص ۱۲۷۹ .
- ۷ - فهرست کتابهای اهدائی مشکوة جلد سوم - بخش اول . ص ۲۸۷ .
- ۸ - روضات الجنات . ص ۳۰۲ .
- ۹ - فهرست کتابخانه آستان قدس رضوی (ع) . ج ۴ . ص ۷۸ .

مدرسه در دوره مزبور دارای کتابخانه نسبتاً مهمی بوده است. بااستثناء کتاب‌هایی که شاه‌عباس وقف نموده، نسخی که شیخ بهاء‌الدین عاملی وقف کرده و تولیت آن‌را بپیرا درزاده خود حسین بن عبدالصمد واگذار نموده است (۱) و نسخی که یکی از فرزندان شاه‌عباس ثانی وقف کرده (۲) از کتابهای این کتابخانه بشمار میرفته است.

شاردن، تاورنیه و اروپائیان دیگری که در نیمه دوم قرن یازدهم از قم دیدن نموده‌اند، از این مدرسه نیز یاد کرده و آن‌را وصف نموده‌اند. از مجموع وصف‌های آنان استفاده می‌شود که: بنای مدرسه در آن دوره دوطبقه، واطاقد های آن دارای مهتابی و ایوان بوده (۳) و حجرات در اطراف محوطه‌ای قرار داشته که با دوازده پله بصحن کهنه مربوط میشده است (۴) حوض آب بزرگی در وسط حیاط؛ و در چهار طرف آن، چهار درخت بزرگ قرار داشته است (۵).

در سال ۱۲۱۳ بنای پیشین مدرسه بدستور فتحعلی شاه قاجار تخریب گردیده، و مدرسه وسیع‌تر و بزرگ‌تری بجای آن بنیاد نهاده شد. وصف بنای فتحعلیشاه و سایر جهات مربوط به آن از بحث از مدارس دوره قاجار خواهد آمد.

۱ - نسخه‌ای از تفسیر طیبی نیشابوری در قم بنظر نگارنده رسیده است که مهر وقف و تولیت در آغاز و پایان آن دیده می‌شود و از کتاب‌های مزبور بوده است.

۲ - از آن جمله نسخه‌ای از شرح استیصار است که در صفحه ۳۶۸ ج ۲ فهرست کتابخانه فیضیه معرفی شده.

۳ - سیاحت نامه شاردن، ج ۳، ص ۶۵.

۴ - سفرنامه تاورنیه، ص ۱۳۸.

۵ - سیاحت نامه شاردن، ج ۳، ص ۶۵.